O perspectivă socio-antropologică asupra imigraţiei românilor în Europa

ADINA HULUBAŞ[1]

Migration has recently become the object of an even keener eye for the various implications, because of the uprising number of refugees and immigrants to Western Europe. In this context, Romanian work migrants are less often pictured as a threat to the economy and social security of the host countries and a different approach to migration may prove itself useful.

A cultural view on *transnationalism* reveals significant identity marks both in everyday life and during rites of passage. Romanians subconsciously pack their intangible heritage and bring along in their new homes. The communities they form in Western countries are recognised by natives also through the raw beauty of their active customs.

Three semi-directive interviews with Romanian immigrants to Italy were used to discuss the fact that traditional knowledge provides socio-cultural arguments for a better inclusion of immigrants in the host societies. Ethnic labels, extremist or nationalist reactions can be ameliorated by revealing a deeper image of the migration, with focus on common cultural patterns. Traditional memory is concealed in quotidian acts, but it is viable and provokes socio-political and economical consequences.

Key-words: *cultural practices*, *rites*, *superstitions*, *trans-nationalism*, *work migration*

În prezent, tema migraţiei a căpătat o amploare nouă, sub presiunea exercitată de numărul mare de refugiaţi şi imigranţi ce sosesc în Europa. Opinia publică preocupată până acum de un eventual flux de populaţie copleşitor dinspre estul

[1] Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi, România.

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

continentului, descoperă o dimensiune diferită a fenomenului social, ce aduce implicaţii religioase şi umanitare pe lângă cele dezbătute deja de o bibliografie uriaşă (referitoare la efectele economice şi politice, cu precădere).

Agenţia pentru refugiaţi a Naţiunilor Unite (UNHCR) a precizat la finele lunii august 2015 care sunt deosebirile dintre imigranţi şi refugiaţi, indicând faptul că persoanele ce ajung actualmente în Europa aparţin ambelor categorii[2]. În mod evident, românii care au emigrat spre vestul continentului nu pot fi consideraţi victime ale vreunei opresiuni şi aleg să plece pentru a-şi îmbunătăţi condiţiile de trai, după cum specifică definiţiile uzuale date imigraţiei.

Perioadele în care numărul românilor ce şi-au părăsit locurile natale au format adevărate valuri de migraţie încep încă de la finele secolului al XIX-lea, când continentul nord american reprezenta principala destinaţie (v. Patterson 1977). Pe de altă parte, în Europa, numai în răstimpul scurs de la terminarea celui de-al doilea Război Mondial, s-au înregistrat patru perioade principale ale migraţiei internaţionale: reconstrucţia Europei între anii 1950 şi 1970, urmată de perioada crizelor economice ce au ţinut până la mijlocul anilor ’80 au marcat primele etape; ulterior, ţările gazdă şi cele de proveniență s-au diversificat, a crescut numărul cererilor de azil, ca în prezent să fie majoritară migraţia preferenţială (*brain drain*, spre exemplu) şi cea ilegală (Tudorache 2006: 95–97).

În acest tablou, românii nu au beneficiat prea des de o lumină bună, după anul 1990 imaginea suferind adeseori de tuşe întunecate al căror subiect îl constituie infracţiunile de diverse tipuri. „Lumile sociale” pe care le formează imigranţii în ţările gazdă au o „puternică marcă identitară” (Sandu 2020: 19), construită de deprinderile culturale comune ce se regăsesc în calendarul diferit (sărbătorile religioase specifice), în obiceiurile familiale, în produsele gastronomice şi în credinţele populare, în genere. Cu toate acestea, perspectiva socio-antropologică nu a captat atenţia cercetătorilor decât tangenţial, implicaţiile socio-economice fiind mult mai uşor de valorificat la nivel pragmatic.

[2] http://www.unhcr.org/55df0e556.html.

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

Un asemenea tip de investigaţie socio-culturală a fost totuşi propus în bibliografia străină şi denumit *transnationalism from below* (Portes et al. 2001: 221) – transnaţionalismul privit din interior, sau „dedesubturile transnaţionalismului" am putea sugera ca traducere liberă, fiindcă el se opune investigaţiei numite *transnationalism from above*, adică analizei „de deasupra" a fenomenului. Conceptul de transnaţionalism a fost pus în circulaţie în anul 1992, de un articol semnat de mai mulţi autori, dintre care notorie este Nina Glick Schiller. Termenul a fost preluat din mediul corporatist unde se foloseşte pentru firmele care, pe de o parte, derulează operaţiuni financiare în mai mult de o ţară, iar pe de altă parte, au o prezenţă organizaţională simultană în câteva ţări (Glick Schiller, Basch, Blanc-Szanton 1992: 2). Definiţia dată conceptului de specialiştii ce au redactat studiul este că transnaţionalismul reprezintă o serie de

> procese prin care imigranţii construiesc câmpuri sociale ce unesc ţara lor de origine şi ţara gazdă. (…) Transmigranţii dezvoltă şi menţin relaţii multiple – familiale, economice, sociale, organizaţionale, religioase şi politice care extind graniţele. Transmigranţii acţionează, iau decizii, resimt îngrijorări şi dezvoltă identităţi în interiorul reţelelor sociale care îi leagă de două sau mai multe societăţi simultan (Glick Schiller, Basch, Blanc-Szanton 1992: 1–2).

De asemenea, s-a sugerat o abordare ce are în centru *the immigrants' ways of belonging* (Levitt, Glick Schiller 2004: 605), modalităţile prin care imigranţii îşi manifestă apartenenţa la cultura iniţială. Aici, raportul de adversitate se face cu *the ways of being*, modalităţile de existenţă propriu-zisă în ţara gazdă. Discuţia, în acest caz, se poartă în jurul măsurilor legislative luate de oficialităţi şi al nivelului de adaptare şi integrare la noul mediu social.

Modul în care moştenirea culturală se împleteşte cu asumarea unei noi identităţi devine mai evident prin raportare la riturile calendaristice şi la cele de trecere, când timpul capătă o dimensiune sacră şi nu se mai raportează la cotidian. În special riturile "declanşează răspunsuri automate ce par a fi complet involuntare" (McCauley, Lawson 2002: 1). Naşterea, nunta şi

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

înmormântarea reprezintă momente de cotitură care activează o memorie mai puţin conştientizată, de tip procedural şi nu declarativ (McCawley, Lawson 2002: 49). Imigranţii au fost martori în prima parte a vieţii ai unor gesturi rituale sau ai unor obiceiuri întregi, ceea ce creează un tip de amintire distinct.

În plus, confruntarea cu un mediu social nou produce în plan psihologic o reacţie inversă celei geografice. O colecţie de eseuri dedicată acestei teme formulează în prefaţă acest paradox:

> deşi migranţii parcurg adeseori distanţe geografice vaste, cea mai mare mişcare se produce de cele mai multe ori în sinele propriu (Ahmed et al. 2003: 2).

Pe parcursul interviurilor pe care le-am înregistrat în anul 2015 cu subiecţi emigranţi, această receptare a noilor condiţii de viaţă a fost recunoscută deschis. Ana Gheban a locuit cinci ani în Grecia şi a declarat că a devenit mult mai patrioată pe timpul şederii în străinătate. Soţul ei, care a petrecut 11 ani în aceeaşi ţară, a simţit nevoia să expună steagul românesc pe maşina de taxi pe care lucrează după revenirea în România. De altfel, în deschiderea lucrărilor simpozionului, doamna profesoară Georgiana Gălăţeanu, care locuieşte în Statele Unite ale Americii de câteva decenii deja, a indicat acelaşi proces psiho-social: „când eşti în diaspora, eşti foarte patriot, mai ales în momentele aniversare" cu caracter naţional, a declarat Domnia Sa.

Un alt subiect intervievat a fost Fănica Dumitrescu, aflată şi ea de 11 ani în Italia. Ne-a vorbit despre nostalgia care se acutizează în timpul sărbătorilor şi despre dezolarea produsă de o nuntă italiană. Spune ea:

> acolo se stă la masă, se mănâncă, se fumează, se bea! Atât. N-ai să vezi unu' dansând. Şi ei se miră, se miră ce-nseamnă să dansezi aşa! „Da' di ci?!" O zis cî „Da' ci-nseamnî asta sî dansaţi o noapti-ntreagî?".

Urmarea acestor contraste o reprezintă încercarea raţională şi adeseori artificială de a reconstrui mediul tradiţional în ţările gazdă. La nivel psihologic, demersul temperează o suferinţă, în

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

timp ce la nivelul comunităţii devine o etichetă identitară. Fănica Dumitrescu consideră că românii din Italia sunt cunoscuţi pentru faptul că îşi menţin practicile tradiţionale. De Anul Nou, italienii obişnuiesc să filmeze pe stradă grupurile de români pornite la urat, iar comentariile care se aud, conţin remarci precum: „ăştia-s români, cî ei ţin di chestia asta", după cum a tradus liber subiectul nostru.

Aceste caracteristici sunt mult mai pregnante în cazul aşa-numitei „mobilităţi circulare" (Beciu 2013: 369), când emigranţii revin acasă pentru perioade mai lungi de timp şi pleacă din nou. Dumitru Sandu notează în acest sens:

> cu cât stau mai mult [în ţările gazdă], cu atât este mai substanţială activitatea lor de agenţi de comunicare între societatea de origine şi domiciliu stabil şi societăţile din destinaţiile temporare (2005: 556).

Sociologul citat a condus o cercetare cantitativă în anul 2001, în urma căreia au fost completate chestionare în 12.357 sate din România, iar harta ţărilor gazdă pentru emigranţi arăta la acea oră astfel:

Dumitru Sandu, Emerging Transnational Migration from Romanian Villages, în "Current Sociology", 2005, 53(4): 558.

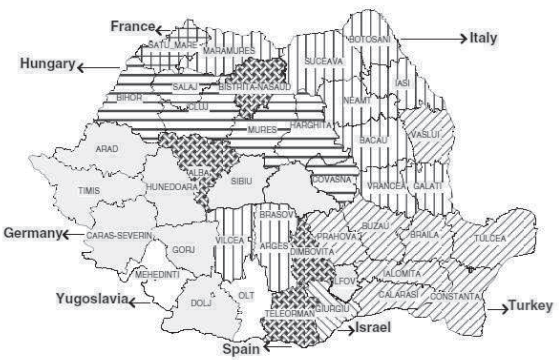

Figure 1a Main Destination Countries for Circular Migration of Rural Population (map of fields of external circular migration)
Counties marked by the same hatching have the same preferred destination country. In all cases departures from a county are to more than the one destination country, but for the purposes of this diagram only the main destination country was considered. Circular migration intensity was estimated by adding the number of persons departed towards the target country by the time of the community census to the number of persons returning from that country to the said county.

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

Grecia nu figurează pe această hartă, fiindcă modalitatea de cartografiere a luat în considerare doar prima opţiune, cea majoritară a populaţiei emigrante. Subiectul nostru care a petrecut cinci ani în această ţară, nu numai că a creat un dialog cultural între cele două modele sociale pe care le cunoaşte (a adoptat în ceremonia nunţii dansul grecesc *buzukia* şi aruncarea buchetului către fetele necăsătorite), dar a recreat mediul tradiţional în miezul comunităţii ce o găzduia. Efortul acesta de a modifica mediul altminteri secularizat şi definit de gândirea raţională este majoritar printre imigranţii români din Europa şi nu numai. Superstiţiile, obiceiurile şi gesturile rituale sunt perpetuate de prima generaţie de imigranţi sub presiunea gândirii magice, inoculate în prima parte a vieţii.

Nunta din Grecia relatată în cadrul interviului cu Ana Gheban, nu prezintă indicii despre spaţiul străin în care s-a desfăşurat, după cum o arată fotografiile din arhiva personală. Ruperea colacului în capul miresei, bărbieritul mirelui, paharele dulci, jucarea prosoapelor dăruite naşilor şi furtul miresei surprinse în imagini ar putea foarte uşor să fie localizate de privitor în România. Întrebată dacă a luat în considerare organizarea nunţii fără să respecte secvenţialitatea rituală, subiectul a răspuns:

> Nu, total nu. Eu sânt conservatoare. Aşa am făcut dintotdeauna, [sunt] tradiţionalistă. Da, acceptăm şi ce-i folositor şi util, acceptăm şi ce-i nou. Dar la nuntă, la botez, trebuie făcute astea.

În plus, Ana Gheban a recunoscut fără ezitare efectul liniştitor pe care îl are îndeplinirea datinilor. Declaraţii similare am înregistrat din partea Fănicăi Dumitrescu: „sânt obiceiurili astea… le-avem din moşi-strămoşi! Verificati, deci s-au făcut multi pentru a ajunge la adevăr, nu?"; după performarea gesturilor rituale în străinătate, spune ea, „te simţi alt om, te simţi împlinit".

Procesul de auto-inducere a stării de bine prin intermediul obiceiurilor populare şi al superstiţiilor (Hulubaş 2015) este cu atât mai activ cu cât creşte presiunea dinspre un mediu

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

înconjurător complet diferit de cel originar. Ţările gazdă au înregistrat decenii numeroase de industrializare şi tehnologizare şi se bazează pe un sistem de relaţii sociale de tip utilitarist, opus organizării de tip tradiţional, reperabilă încă în România. Un exemplu în acest sens este sistemul de întrajutorare încă activ, care modelează procesul de înrudire (încumetrirea, năşia).

O nuntă a fost pusă în scenă şi de acest ultim subiect invocat, la Roma. Ipostaza ei de soacră mare a presupus îndeplinirea unui gest de incluziune rituală pe care cercetătoarea Silvia Ciubotaru l-a analizat în contextul credinţelor legate de divinităţile pragului. Ofensa adusă lor de contactul cu o persoană din afara familiei are, potrivit gândirii magice, urmări dintre cele mai dramatice pentru cei ce locuiesc în casă. Evitarea contactului miresei cu pragul din casa soacrei mari se face în nordul Moldovei, potrivit Silviei Ciubotaru, prin trecerea nurorii în braţe chiar de către soacră (Ciubotaru 2009: 80). Aducerea mirilor în interior de către soacra mare cu ajutorul unui prosop trebuie înţeleasă în acest cadru semantic al evitării de a stârni furia spiritului tutelar al căminului, prin utilizarea unei protecţii magice. Faptul că se foloseşte un bârneţ, un frâu sau un căpăstru de cai (Ciubotaru 2009: 81) adaugă un sens suplimentar, propiţiatoriu, de asigurare a coeziunii în cadrul noii familii.

Ritul de integrare ocupă un rol important la nivel mental şi este îndeplinit de către imigranţi în pofida faptului că divinităţile domestice au rămas în localităţile natale. În cazul nunţii din Grecia, mirii au fost aduşi în interiorul unei case închiriate, în timp ce la nunta din Roma invocată anterior soacra mare i-a aşteptat pe miri în uşa restaurantului unde a avut loc nunta.

Aceste degradări sunt impuse de strămutarea românilor, însă coordonatele geografice nu afectează educaţia tradiţională pe care ei şi-au însuşit-o. Perspectiva socio-antropologică asupra imigranţilor poate fi aplicată în cazul oricărei naţionalităţi originare, dar mai ales, în cazul populaţiilor care beneficiază de o cultură arhaică încă activă. Prin comparaţie, imigranţii bulgari din Munchen motivează transmiterea cunoaşterii tradiţionale către generaţiile tinere exclusiv prin asumarea identităţii originare: *suntem cine suntem*, poate fi denumit acest tip de

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

discurs. I.N. o imigrantă din Bulgaria, descrie astfel provocarea culturală a transnaţionalismului:

> Mi-a fost foarte greu să le explic copiilor mei de ce nu sunt deloc ouă roşii aici în Germania. Aşa că le-am spus că noi suntem bulgari, Paştele nostru nu este în ziua aceea şi ouăle noastre sunt roşii (Krăsteva-Blagoeva 2011: 261).

Sublinierea identităţii distincte se face la nivel lingvistic prin repetiţia pronumelui şi a adjectivelor pronominale de posesie la persoana I plural, ceea ce are ca efect psihologic delimitarea de mediul înconjurător şi crearea unui raport de adversitate cu acesta.

Atitudinea în cauză devine un simptom al încercării de a recompune la nivel afectiv contextul familial cunoscut de imigranţi în prima parte a vieţii. Statutul de minoritate este asumat din nevoia de a contracara dominaţia modelului unitar de comportament. Elementele de cultură tradiţională induc un sentiment de siguranţă, bazat pe aspectul psiho-cultural de familiaritate. Un studiu din anul 2011, care a încercat să afle în ce măsură bagajul cultural al imigranţilor din Spania contează în procesul de dobândire a unei stări personale de bine, precizează faptul că imigranţii

> au interesul de a-şi păstra repertoriul cultural propriu, fiindcă valorile tradiţionale pot ajuta la întărirea identităţii culturale şi le furnizează un sentiment de apartenenţă (Bobowik et al. 2010: 405).

O altă cercetare arată că românii din Spania sunt mai ataşaţi de practicile tradiţionale decât bulgarii, de exemplu (Gonzalez Aldea 2013: 416). Interviul pe care l-a înregistrat cu un asemenea subiect a indicat un nivel ridicat de retenţie a gesturilor tradiţionale la românii din Spania, uneori afişat în ciuda reglementărilor locale.

Beneficiul unei abordări socio-antropologice a fenomenului migraţiei constă în identificarea şi analiza mărcilor identitare specifice, încercând în acelaşi timp să se descopere ce impact au acestea asupra procesului de integrare şi asupra comportamentului

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

social. Argumente socio-culturale pot fi, în consecinţă, formulate, pentru a asigura o incluziune mai bună în ţările gazdă. Similitudinile reperate între modul în care românii receptează sărbătorile de peste an şi manifestările vestice sau superstiţiile comune pot deveni punţi de legătură socială. Astfel, etichetele etnice şi reacţiile extremiste ori naţionaliste ar putea fi ameliorate prin oferirea de date culturale în contrapondere.

Bibliografie

AHMED S., CASTANEDA C., FORTIER A.-M. et al. (eds), *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*, Oxford, Berg, 2003.

BECIU C., *„Aici" şi „acolo". Strategii identitare în dezbaterile despre migraţia forţei de muncă*, „Revista română de sociologie", nr. 5–6, p. 369–386, 2013.

BOBOWIK M. et al., *Personal Values and Well-Being among Europeans, Spanish Natives and Immigrants to Spain: Does the Culture Matter?*, in „Journal of Happiness Studies", 12 (2011), p. 401–419, 2010.

CIUBOTARU S., *Obiceiuri nupţiale din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2009.

GLICK SCHILLER N., BASCH L., BLANC-SZANTON C., *Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration*, in „Annals of the New York Academy of Sciences", nr. 645, p. 1–24, 1992.

GONZALEZ ALDEA P., *Labour mobility and the construction of immigrant identity: Rumanians and Bulgarians in Spain*, in „Revista de ştiinţe politice", 37–38, p. 412–419, 2013.

HULUBAŞ A., *Self-Induced Serenity. A Psycho-Social Approach to Superstitions*, in „Bulletin of Integrative Psychiatry", nr. 1 (64), Iaşi, p. 47–58, 2015.

KRĂSTEVA-BLAGOEVA E., *Food and Migration: The Case of Bulgarians in Munich*, in Klaus Roth, Robert Hayden (eds), *Migration in, from and to Southeastern Europe. I. Historical and cultural Aspects*, Berlin, Lit Verlag, 2011.

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)

LEVITT P., GLICK-SCHILLER N., *Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society*, in „International Migration Review", nr. 38, p. 595–629, 2004.

MCCAULEY R.N., LAWSON E.T., *Bringing Ritual to Mind. Psychological Foundations of Cultural Forms*, Cambridge University Press, 2002.

PATTERSON G.J., *The Romanians of Saskatchewan: four generations of adaptation*, Ottawa, Canadian Centre for folk culture studies, Paper 23, 1977.

PORTES A., RUMBAUT R. (eds.), *Ethnicities: Children of Immigrants in America*, Berkeley, University of California Press, 2001.

SANDU D., *Emerging Transnational Migration from Romanian Villages*, in „Current Sociology", iulie, vol. 53 (4), p. 555–582, 2005.

—— *Lumile sociale ale migraţiei româneşti în străinătate*, Iaşi, Polirom, 2010.

TUDORACHE C., *Evoluţia fenomenului migraţiei în Europa*, in „Economie Teoretică şi Aplicată", nr. 6 (501), p. 95–100, 2006.

BDD-V4961 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:59 UTC)